

בתי המשפט

א 006120/04

בית משפט השלום ראשון לציון

תאריך: 15.7.2009

בפני כב' השופטת ד"ר איריס סורוקר

	רבר שונה	בעניין:
התובעת	ע"י ב"כ עו"ד עופר דהאן נ ג ד	
הנתבע	אמנון בן משה מורדוך ע"י ב"כ עו"ד אורי לוי נ ג ד	
צד ג'	אקסלרוד דב ע"י ב"כ עו"ד גלית גורן	

פסק דין**כללי**

1. התובעת, אלמנת המנוח פנחס רבר ז"ל, עתרה לחייב את הנתבע לשלם פיצויים בנזיקין בגין גרימת מותו של הנתבע. אין מחלוקת, כי ביום 13.1.1998 ביקר המנוח במוסכו של הנתבע, לצורך טיפול ברכבו, וכי במועד זה ארעה התאונה נשוא התובענה – אשר נסיבותיה שנויות במחלוקת. בתוך כך, הצדדים חלוקים בשאלת האשם התורם של המנוח לתאונה, ובשאלת הקשר הסיבתי בין התאונה לבין פטירת המנוח כעשרה חדשים לאחר מכן, ביום 4.10.1998, בהיותו כבן 82 שנים. המחלוקת בין הצדדים נסבה גם על היקף הנזק וקיצור תוחלת החיים.
2. במישור הדיוני: מטעם התובעת הצהירו היא ובנה, וכן הוגשה חוות דעתו של פרופ' בן דוד. מטעם הנתבע הצהירו הוא ומר ברוך בליס, והוגשה חוות דעתו של ד"ר גרינבלט. הנתבע הגיש הודעת צד ג' כנגד סוכן הביטוח, בטענה כי התרשל בהסדרת הכיסוי הביטוחי לעסקו החל ממועד פתיחתו ביום 1.1.1998. מטעם צד ג' העיד הוא עצמו. ב"כ הצדדים הגישו סיכומים בכתב.

אחריות הנתבע לתאונה ואשמו התורם של המנוח

3. הנתבע הורשע מכח הודייתו בעבירה של גרימת חבלה ברשלנות (ר' הכרעת דין מיום 3.11.2003, נספח ד'2 לתצהיר התובעת). בכתב האישום המתוקן תוארו נסיבות התאונה כדלקמן (ת/6):

3. א. הנאשם ביקש ממר רבר להסיע את רכבו אל מתקן ההרמה ובעוד מר רבר יושב במושב הנהג ברכבו העלה הנאשם את רכבו של מר רבר, באמצעות מתקן ההרמה, באופן פתאומי ובמהירות רבה. הרכב עלה מעלה במהירות, ונעצר בחבטה פתאומית.
 ב. כתוצאה מהעלאתו הפתאומית של המתקן, עוצמת החבטה, והיות דלת הנהג פתוחה, נפל מר רבר מתוך הרכב המוגבה וראשו כלפי מטה, אל עבר רצפת הבטון שלמרגלות מתקן ההרמה. ראשו וכתפו של מר רבר נחבטו ברצפה, והוא החל לדמם."

4. הנתבע נושא באחריות עיקרית ומרכזית לתאונה. כבעל מקצוע, היה בידו למנוע את התקלה האיומה שבנפילת המנוח מן הרכב המורם על מתקן ההרמה. ראשית, לא היה מקום שהנתבע יאפשר למנוח – אדם מבוגר כבן 81, לשבת ברכב בעת העלאתו על מתקן ההרמה. הנתבע הודה שהכיר את המנוח, וכי "בשנה האחרונה לפני התאונה חלה ירידה משמעותית בבריאותו של רבר והוא היה חולני ומבולבל" (ס' 10א' לתצהירו; ר' גם עדותו בפ' ע' 64 ש' 26: "הבן אדם היה חולני והרבה פעמים הוא נפל והחליק"). אין צורך לאמר כי העלאת רכב מאויש על מתקן הרמה היא מסוכנת. שנית, הנפילה התאפשרה משום שדלת הרכב נותרה פתוחה, והמנוח לא היה חגור בחגורת בטיחות. סגירת הדלת וחגירת חגורת בטיחות היוו בנסיבות הענין אמצעי בטיחות מינימליים. משום מה, הנתבע נמנע מלוודא שהמנוח חגור בחגורת בטיחות וסוגר את הדלת בטרם הרים את מתקן ההרמה.

5. בתצהיר העדות הראשית בהליך דנא תיאר הנתבע מהלך ארועים שונה מזה הנטען בכתב האישום (ס' 10א-ח' לתצהירו):

10" א. ביום התאונה רבר הגיע וטען שיש נזילת שמן.

ב. ביקשתי מרבר שישב בצד ואני העליתי את הרכב על הליפט הימני במוסך.

ג. מדובר בליפט ישן מיושן ואיטי במיוחד ויש ללחוץ על שני כפתורים סמוכים ע"מ להפעילו. כאשר הליפט מופעל, למעשה גב המפעיל מופנה אל הרכב.

ד. הפעלתי את הליפט והרכב החל לעלות למעלה.

ה. התכוונתי להעלות את הרכב לגובה של כ-1.70 מטרים, גובה שבו אוכל לזהות נזילת שמן.

ו. לא ביקשתי מרבר לשבת ברכב וגם אין כל הגיון בטענה זו. אילו היה מתלונן על בעיה בברקסים או בהיגוי היה הגיון לבקש ממנו לשבת ברכב ולתפעל אותו אולם בהתחשב בתלונתו – נזילת שמן – מה הטעם ומה ההגיון בכך שישב בתוך הרכב???

ז. לפתע, כאשר הרכב היה בגובה של פחות ממטר, שמעתי צעקה ומיד לאחריה מכה.

ח. מיד הורדתי את ידי מכפתורי ההפעלה והליפט עצר, צעדתי לכיוון חלקו השמאלי של הרכב, ושם הבחנתי ברבר כשהוא שכוב על הרצפה.

לא חשבתי לרגע שרבר נפל מתוך הרכב, הייתי בטוח שהוא שוב חש

סחרחורת או סתם מעד כפי שכבר קרה בעבר."

6. כידוע, [סעיף 42 לפקודת הראיות \[נוסח חדש\]](#) קובע כי "הממצאים והמסקנות של פסק דין חלוט במשפט פלילי, המרשיע את הנאשם, יהיו קבילים במשפט אזרחי כראיה לכאורה לאמור בהם". הנתבע לא הגיש בקשה להגיש ראיות לסתור, לפי [ס' 42 לפקודת הראיות](#). המותב בדיון המקדמי בהליך דנא (כב' השי"י קינר), הורה כי העובדות הנטענות בתצהיר הנתבע ואשר עומדות בניגוד לכתב האישום המתוקן לא ישמשו כחלק מן התשתית הראייתית (ר' החלטה מיום 9.9.2008). ב"כ הנתבע הכיר בסיכומיו בכפיפות הנתבע לפסק הדין הפלילי ולמצאיו בדבר נסיבות התאונה (ס' 1 ג' לסיכומיו).

7. אני סבורה כי גם לפי גרסת הנתבע בתצהירו יש מקום לזקוף כנגדו אחריות עיקרית לתאונה. לדבריו, המנוח לא היה מצוי ברכב בעת הרמתו, אלא התבקש לשבת בצד (ס' 10ב' לתצהירו וכן עדותו במשטרה, ת/5, גליון 1 ש' 4-11). לדבריו, הוא ניגש אל הקיר הסמוך על מנת ללחוץ על כפתורי מתקן ההרמה לצורך העלאת הרכב (ס' 10ג' לתצהירו וכן הודעתו במשטרה, שם בשי' 6-9). לפי גרסתו במשטרה, המנוח נפגע כאשר התקרב לפתע לרכב ("רבר ישב בצד לפתע נזכר שהוא רוצה לקחת משהו מהרכב אני לא זוכר מה. הוא בא רצה לקחת את הטלפון או המשקפיים אני לא זוכר מה הרכב הגיע לו לגובה לא רב ואז רבר קיבל מכה ונפל" [הודעתו במשטרה, שם, ש' 9-11]). יוער כי בתצהירו בהליך דנא השמיט הנתבע את הטענה בדבר התקרבות המנוח לרכב וקבלת מכה, וטען כי "כאשר הרכב היה בגובה של פחות ממטר, שמעתי צעקה ומיד לאחריה מכה... הבחנתי ברבר כשהוא שכוב על הרצפה" (ס' 10ז'-ח' לתצהירו).

8. כך או אחרת, הנתבע הודה כי בעת הרמת המתקן היה מצוי עם פניו אל הקיר (ס' 10ג' לתצהירו). בעדותו הודה: "אני לא יכול לראות כי אני מפעיל", וממילא לא ראה היכן היה מצוי המנוח בעת ההרמה (פ' ע' 66 ש' 29 עד ע' 67 ש' 2). לדבריו: "הרמתי את הליפט לגובה השולחן ושמעתי חבטה. אז ראיתי אותו. לא הבנתי, חשבתי שהוא צעד ונפל, לא יודע מה קרה, הוא אמר שרצה לקחת פלאפון או משקפיים מהרכב. באותו רגע הוא אמר לי את זה" (פ' ע' 67 ש' 4-6).

9. היה על הנתבע כמפעיל לוודא כי סביבתו של מתקן ההרמה נקיה מכל אדם בעת ההרמה. אין מקום לאפשר ללקוח להסתובב באזור הטיפול בכלי הרכב, אשר מטיבו מייצר סכנות בוודאי שכך הוא הדבר, מקום בו מדובר באדם קשיש, הידוע לנתבע כחולני ומועד לנפילות. הנתבע לא מנע מהמנוח מלהתקרב לשטח של מתקן ההרמה. הוא לא וידא כי הסביבה פנויה וכי ניתן להרים את הרכב ללא חשש בטיחותי. הוא לא הסתכל לאחור, שכן פניו מופנים אל הקיר בו מותקנים לחצני ההפעלה.

10. יחד עם זאת, המנוח סובל מאשם תורם משמעותי לתאונה. מדובר באדם קשיש (יליד 25.6.1916), אשר במועד התאונה היה בן כ- 81 וחצי שנים. מר רבר ז"ל סבל באותה עת ממחלות רבות ומצבו הגופני היה ירוד ביותר. לפי חוות דעתו של ד"ר בן-דב מטעם התובע, המנוח לקה במחלות מערכתיות: מחלת כלי דם ממושטת לרבות ארוע חולף של שבץ מוחי, מחלה איסכמית של הלב עם דיווח לגבי שני אוטמים בשריר הלב, סכרת, יתר לחץ דם ואי ספיקה כליתית בחומרה בינונית (ר' פירוט בע' 2 לחוות הדעת מיום 5.7.2002). בנוסף, סבל ממחלת ריאה: "במירב המסמכים מצוין כי מר רב היה מעשן כבד וכי עישן עד 2 קופאות סיגריות ליממה במשך עשרות שנים. כמו כן סבל משיעול כרוני עם פליטת כיח רב... בבדיקתו הגופנית בטרם התאונה... מתוארת בד"כ כניסת אויר ירודה לריאות וצפצופים" (בע' 2 בחווה"ד הנ"ל, למטה). מומחה התובעת סיכם: "מר רבר סבל ממחלות מערכתיות רבות וקשות, כולל סכרת, יל"ד, מחלת לב איסכמית, מחלת כלי דם, אי ספיקה כליתית כרונית בינונית בחומרתה ו TIA. מצב מחלת הריאה בטרם התאונה: מחלה חסימתית קשה, מסוג אמפיסמה, עם מרכיב של ברונכיטיס כרונית, עם ירידה קשה בתפקודי הריאה עד 40% מהצפוי ועם נטיה לצבירת דו תחמוצת הפחמן" (בע' 3 לחוות הדעת).

11. אשר למצבו הטיפקודי של המנוח בסמוך לתאונה, ד"ר בן-דב ציין כי "אין בידי דיווח ישיר המתייחס לשאלה זו. מר רבר נהג את רכבו למוסך, כנראה בכוחות עצמו, עובדה המלמדת על תפקוד עצמאי. בנוסף, על פי דווח הרופא המרדדים מ-1995, מר רבר עלה 4 קומות בלא קוצר נשימה... יש לכן להניח כי מר רבר הסתגל למחלותיו, ותפקד בטרם התאונה בצורה עצמאית וטובה יחסית, טובה יותר מן הצפוי לכאורה על פי רשימת מחלותיו" (בע' 3-4).

12. ואולם, מתברר כי תיפקודו של מר רבר בסמוך לפני התאונה לא היה משביע רצון כלל ועיקר, והוא היה מועד לחולשת שרירים ונפילות. מר רבר המנוח אושפז ביום 4.1.1998, מספר ימים בטרם התאונה, וזאת בגין "חולשה בשבועיים האחרונים" (ר' "סיכום מחלה" בתיק מוצגי הנתבע). בטופס ההפניה למיון מקופ"ח נרשם: "לפני כיומיים חולשה פתאומית ביד שמאל" (ר' בתיק מוצגי הנתבע). הבדיקות הצביעו על "יתר אשלגן בדם, ממצא אשר נזקף לצרוף של אי ספיקה כליתית כרונית וטיפול במעכבי האנזים המהפך" (ר' בע' 3 לחוו"ד בן-דב). בדמו נמצאה רמת אשלגן גבוהה, K-6, "לכן הופנה למיון, במיון הורד K ל- 5.4" (ר' "הערות קבלה"). ב"אנמנזה סיעודית" נרשם כי ראייתו – "לקויה/משקפיים", וכי שמיעתו – "לקויה/מכשיר שמיעה" (ר' התייעוד הרפואי בתיק מוצגי נתבע).

13. פרופ' בן-דב עמד על משמעותו הרת-הגורל של הממצא בענין האשלגן: "כתוב שהוא עשה בדיקת דם מלפני 5 ימים, נמצא שיש רמות אשלגן בדם – 6 זה ערך גבוה ומי שראה את זה כנראה שלח אותו לבי"ח בעבור זה... נתנו לו טיפול, רמת האשלגן ירדה, התאשפז

לצורך איזון אלקטרוליטי והשגחה... זה יכול להיות כדור שלג [להתדרדרות רפואית], הרופא שגילה זאת מנע את הגיבוש הראשון ומנע שהאשלגן יתפתח לכדור שלג" (פי' ע' 28 ש' 24-30). בהמשך הסביר: "רמת אשלגן 6 היא הסיבה לחולשה... הערך הגבוה הנורמלי הוא עד 4.8, כאשר זה מעל 5.5 אנו מתחילים לדאוג" (פי' ע' 29 ש' 20-21).

14. פרופ' בן-דוד קשר בקשר סיבתי ישיר והדוק בין רמת אשלגן גבוהה לבין חולשת שרירים: "המצב מתאר את מצבו החריף, לכן הוא אושפז כדי לתקן את ההיפרקלמיה – יתר אשלגן. משלא תוקנה הוסיפו תרופה וזו מטרת האשפוז, אין פלא שהיא חלש והרגיש לא טוב ומבולבל. היפרקלמיה ואשפוז באדם קשיש מביאים הרבה פעמים להפרת איזון אוריינטציה נפשית בייחוד שיש הפרעות באלקטרוליטים. נמצא בעיקר שרמת האשלגן היתה גבוהה וזה גורם לחולשת שרירים ניכרת וזה מה שניסו לתקן, בהצלחה, כל עוד לא תוקן – לא שוחרר" (פי' ע' 31 ש' 11-16). ובהמשך: "רמת אשלגן גבוהה גורמת לחולשה בשרירים" (פי' ע' 33 ש' 19).

15. בתיעוד הרפואי של בית החולים מיום 6.1.1998 צוין "לשחרר", אך בהמשך "חזרו ערכי K ל- 6.6 – ישאר באשפוז". ב"גליון הוראות רופא" ליום 6.1.1998 נרשם: "לא לרדת מהמיטה". פרופ' בן-דוד אישר כי מר רבר היה מצוי באותו שלב בסיכון – "יש מידה של אי זהירות בהתנהגותו בסיטואציה הספציפית" (פי' ע' 31 ש' 8-9). ביום 7.1.1998 נרשם כי רמת האשלגן ירדה ל- 5.3, וכן צוינו "נפילות חוזרות".

16. בהמשך התיעוד הרפואי של ביה"ח נרשם ארוע חריג מיום 7.1.1998: "הבקר נמצא יושב על הרצפה, מולא דו"ח ארוע, ירד ל- CT מח דחוף. משפחה לידו". תואר כי מר רבר נמצא ב"מצב בלבולי לאחר הנפילה", אך בדיקת CT לא גילתה ממצא פוקאלי. לגבי ארוע הנפילה, פרופ' בן-דוד הסביר: "האדם נמצא יושב על הרצפה, הוא היה חולה, האשפוז נעשה כי הוא היה חולה ולא בריא. באשפוז עשו מה שצריך וניסו לתקן את רמת האשלגן. אני לא יודע אם הוא נפל אלא שהוא ישב על הרצפה, זו התנהגות חריגה, המסקנות האבחנתיות הוסקו ממנה ונעשתה בדיקה רלבנטית... כתוב שהוא ישב על הרצפה, הצוות פירש זאת כהתנהגות לא נאותה ועשה את הבירור הרפואי המתבקש" (פי' ע' 31 ש' 21-26).

17. מר רבר שוחרר ביום 8.1.1998, 5 ימים לפני מועד התאונה דנא, עם המלצה לנטילת תרופות ולמעקב אחר ערכי האשלגן (ר' דף 3 ב"סיכום מחלה"). פרופ' בן-דב ציין כי "לו רמת האשלגן היתה גבוהה הוא לא היה משוחרר", והניח כי רמת האשלגן בשחרור היתה נמוכה מ- 5 (פי' ע' 32 ש' 1-6). מר רבר היה חשוף לאפשרות שיפתח שוב בקרוב רמת אשלגן גבוהה, שכן מקור הבעיה אצלו היה ב"הפרעה בתפקוד הכליה וזה היה הגורם... [ש]לא סולק" (עדותו של פרופ' בן-דוד, פי' ע' 37 ש' 27-30). מומחה התובעת הסביר כי אצל חולה זה "האשלגן מצטבר מחמת שהכליה אינה מתפקדת כראוי ולכן צריך להקפיד ביתר שאת על כמות האשלגן הנצרכת" (פי' ע' 38 ש' 6-7).

18. פרופ' בן-דב עמד על חשיפת החולה לסיכון של רעידות שרירים והפרעות בקצב הלב (פי ע' 37 ש' 10-19):

"ת. רמת אשלגן גבוהה היא דגל אדום ברפואה ויש לה שני ביטויים: סוג אחד של הביטוי זה מה שהיה אצל האדון שלפנינו שהתמזל מזלו וזה מתבטא בחולשת שרירים.

ש. האם חולשת שרירים יכולה להגיע עד כדי מצב של חוסר יכולת ללכת?

ת. היא יכולה להגיע במצבים קיצוניים.

ש. זה יגיע למצב של רעידות במצבים פחות קיצוניים.

ת. רעידות עלולות ללוות זאת.

ש. לכן קשה לשאת משא או לייצב את היד.

ת. כאשר יש רמת אשלגן גבוהה זה עלול לקרות.

ש. לגבי ביטוי שני.

ת. הוא יותר מסוכן. הוא יכול לגרום למוות מייד ומדובר בהפרעות קצב לב."

19. יושם אל לב כי פרופ' בן-דוד סבר שהמעקב אחר המנוח צריך היה להעשות כבר "אחרי שבוע [מהשחרור] ואחר כך במרווחים של חודש" (פי ע' 38 ש' 16-17). לדבריו, "סביר להניח שהוא צויד בהנחיות כלשהן, לדוגמא לא לאכול הרבה בננות, ולא לקבל תוספת אשלגן... אני מניחה שהרמה טובה מזו שהביאה אותו לאשפוז בשלב הראשון. אם הוא היה חלש שוב הוא היה חוזר לצעוק גוועלד. אני לא יודע אם הונחה לגבי דיאטה, אך זה [רמת אשלגן] דגל אדום ואשלגן יכול להרוג" (פי ע' 38 ש' 24-29). יוער כי מר רבר צויד ב"סיכום מחלה" המפרט המלצות בענין תרופות ומעקב.

20. מהתיעוד הרפואי ומהסבריו של מומחה התובעת עולה תמונה עגומה של אדם קשיש שסבל ממגוון רחב של מחלות מערכתיות, ואשר אושפז בסמוך לפני התאונה מחמת חולשת שרירים. במהלך האשפוז נפל ונמצא ישוב על הרצפה באופן חריג. ערכי האשלגן הגבוהים בדמו הוסברו על רקע המחלה הכללית הכרונית ממנה סבל, וסיפקו הסבר רפואי לחולשת שריריו. מר רבר שהה בבית החולים חמישה ימים. הוא שוחרר חמישה ימים בלבד לפני מועד התאונה, עם המלצות לתרופות ולמעקב אחר ערכי האשלגן – שהיה עליו להציג בפני רופא המשפחה.

21. מר רבר, במצבו הבריאותי הרעוע, נטל סיכון משמעותי כאשר בחר לנהוג אל המוסך בכוחות עצמו. כזכור, לשיטת התובעת התאונה ארעה בעת שמר רבר ישוב במכוניתו, בעליה אל מתקן ההרמה, ללא חגורת בטיחות וכאשר דלת המכונית פתוחה (ור' סי' 3 בסיכומי התובעת). מר רבר פעל באופן פיזי ומסוכן. הסיכון הכללי הקיים במעשהו מתחזק בשים לב לכך שמדובר באדם קשיש וחולה, המועד לנפילות. בנסיבות הענין, אני מעמידה את אשמו התורם של מר רבר ז"ל לתאונה על 20%.

הקשר הסיבתי בין התאונה למועד הפטירה

22. פרופ' בן-דוד העריך כי התאונה יצרה "כדור שלג גדול וכבד" אשר החל את "שרשרת הארועים שנבעו אחד מהשני וגרמו לאי ספיקה נשימתית חריפה, זיהומים קיצוניים, כשל רב מערכתי ומוות" (פ' ע' 25 ש' 3-8). בחוות דעתו ציין כי המנוח היה בעל "רזרבה נשימתית קטנה" (בע' 4 לחווה"ד), וזאת על רקע מחלת הריאות הקשה ממנה סבל, בין השאר מחמת עישון כבד (ע' 2-3). צוין כי ריאותיו סבלו מ"מצב משולב של ניפוח יתר, אמפיסמה, וחדש לצלקות, אולי עקב שחפת ישנה, בפסגות הריאות, עם אפשרות כי קיימת בנוף גם מחלה אינטרסטיציאלית" (בע' 3). בדיקת תפקודי הריאה הצביעו על "מחלה חסימתית קשה" (בע' 3). פרופ' בן-דב ציין (בע' 4 לחוות דעתו מיום 5.7.2002):

"...בחולים מהסוג הנדון, גם אם התפקוד היום-יומי שמור, די בנזק קטן נוסף כדי לגרום לשינוי דרסטי במצב... במקרה הנוכחי, הנזק הישיר אשר נגרם למערכת הנשימה עקב התאונה לא זו בלבד שאינו זעיר אלא הנו כבד, שהרי כלל שברים בצלעות, ואלו כשלעצמם גורמים רסטריקציה (=הקטנה בנפח הריאה). יתרה מזו, שברים גורמים גם כאב וחוסר יכולת להשתעל שיעול יעיל, על כן.. גדל הסיכון לדלקת הריאה. דלקת ריאה, אם זו מתפתחת, מחמירה עוד יותר את מצב הנשימה (וזו אכן התפתחה אצל מר רבר פעמים חוזרות לאחר החבלה... על כן סביר לקבוע כי התאונה גרמה אצל מר רבר שרשרת ארועים אשר נבעו אחד מן השני ואשר הפכו את אי הספיקה הנשימתית הקלה הכרונית למצב של אי ספיקה נשימתית חריפה... שרשרת ארועים זו גרמה לאי ספיקה נשימתית קיצונית, זיהומים חוזרים בריאה ובדם, כשל רב מערכתי ומוות".

23. ד"ר גרינבלט מטעם הנתבע הסכים כי "בעקבות התאונה החל מהלך שבעקבותיו לאחר 9 חודשים נפטר" (פ' ע' 72 ש' 7-8). ד"ר גרינבלט עמד על הקושי להעריך מי מהגורמים הוביל לפטירה – התאונה או המחלות הרבות מהן סבל. לדבריו, "היות ולמטופל היו מספר מחלות כרוניות שאחת משתלבת בשניה, היות וכתוצאה מהתאונה לא היה ארוע חד של אי ספיקה נשימתית שבו יכולתי להגיד שהיה מהלך חד שהוביל למוות. עצם העובדה ששב לבית החולים ורק 5 ימים נזקק להנשמה, אני לא יודע מה היה קורה אם מטופל בריא יותר שהיה עובר את אותה טראומה מה היה קורה" (פ' ע' 72 ש' 2-5). בחוות דעתו הרחיב (בע' 3 לחוות דעתו מיום 3.2.2007):

"לעניות דעתי המהלך הרפואי היה של מטופל עם מחלות כרוניות פעילות שעבר טראומה שלא גרמה להתדרדרותו באופן ישיר אלא "שבירות" המערכות בגופו היא זו שגרמה לכך. במצב כזה מבחינה מדעית לא ניתן לקבוע מה מידת ההשפעה של הטרומה או של מצבו הרפואי של המטופל (קודם לתאונה) על מהלך מחלתו ולכן איני מתיימר לקבוע עמדה בשאלה האם התאונה לכשעצמה החישה את מותו של המטופל".

24. ואולם גם ד"ר גרינבלט הכיר בקשר שבין התאונה לבין עיתוי הפטירה. בחוות דעתו ציין כי "ניתן לשער כי תוחלת החיים הצפויה של מר רבר ביום התאונה היתה כ-3 שנים וחצי לולא היה נפגע בתאונה" – וזאת בהינתן מחלותיו השונות (ר' בס' 2 לחוות דעתו וכן פ' ע' 71 ש' 12-16 וכן ע' 72 ש' 6-8). בפועל, המנוח נפטר כעבור פחות מעשרה חדשים ממועד התאונה. נמצא כי גם לשיטתו של ד"ר גרינבלט, אדם במצבו הבריאותי הרעוע של המנוח היה צפוי לחיות פרק זמן ארוך יותר ממה שחי בפועל, לו צעדו חייו במסלולם התקין.

25. מהתיעוד הרפואי עולה כי המנוח התקבל למחלקה האורטופדית בבי"ח מאיר ביום התאונה, 13.1.1998, עם שברים בצלעות (ר' צרופות לתצהיר התובעת). הוא פיתח קוצר נשימה וביום 19.1.1998 איבד הכרתו והועבר להנשמה במח' טיפול נמרץ. הוא שוחרר מהאשפוז הראשון ביום 11.2.1998 בהכרה, אך עם צינור בקנה וזקוק לחמצן. אין מחלוקת עובדתית לגבי מצבו הרפואי מעת זו ואילך, כפי שתיאר פרופ' בן-דב (בע' 2 לחוות דעתו): "מאז שחרורו מן האשפוז הראשון שלאחר התאונה לא חזר מר רבר אף פעם למצבו התפקודי הבסיסי... נותר עם טרכאוסטומיה, ועם מצב נשימתי אשר תואר על ידי רופאיו כאי ספיקה נשימתית כרונית וחריפה. נזקק לאישפוזים חוזרים בעבור ארועים של חזה אוויר (קרע בריאה, הצטברות אוויר בחלל קרום הריאה המעכב את תפקודה ויוצר צורך בהחדרת מנקז... פרפור עליות... ארועים זיהומיים, כולל אלח דם כולל על ידי סטפילוקוק יציב למטה-צילין... אשר הנו חיידק אלם הנפוץ בבתי החולים. מר רבר נפטר ב 4.10.02 במצב אשר הוגדר על ידי רופאיו כ... אי ספיקה רב מערכתית, כולל אי ספיקה נשימתית".

26. בשאלת הקשר הסיבתי יש לבכר את חוות דעתו של פרופ' בן-דב על פני דעתו של ד"ר גרינבלט. כאמור, גם ד"ר גרינבלט הסכים כי לולא התאונה, היה המנוח צפוי לחיות משך זמן ארוך מזה שחי בפועל. עמדתו של מומחה זה בדבר קשיי הניבוי הוצגה בזהירות, ולא היה בה כדי לשלול את הערכתו של פרופ' בן-דב. על רקע התיעוד הרפואי, ניתן לקבוע ברמה גבוהה של הסתברות, כי התאונה אמנם דרדרה את מצבו הבריאותי של המנוח והחישא את מועד פטירתו.

הנזק

27. התובעת דרשה פיצוי בגין כאב וסבל, קיצור תוחלת חיים, עזרת צד ג' ונסיעות לעבר, אובדן שירותי בן-זוג, הפסדי רנטה, והוצאות קבורה ומצבה.

28. כאב וסבל – המנוח סבל מהתדרדרות גופנית הולכת ונמשכת מהתאונה ועד פטירתו. התאונה גרמה לשברים בצלעותיו ואשפוזו הראשון בעקבותיה כלל אובדן הכרה והנשמה. מעת התאונה ועד לפטירה היה המנוח מאושפז במשך 183 ימים. יחד עם זאת, יש לזכור כי המנוח אושפז רבות בעברו, לרבות במועד סמוך מאוד לתאונה (ר' תיעוד רפואי בתיק מוצגי הנתבע). כן יש לזכור את מחלותיו הרבות והמשמעותיות, אשר ממילא היו צפויות

"להציק" לו עוד ועוד, עם התקדמות גילו, וזאת ללא תלות בתאונה. אין מדובר באדם בריא אלא באדם חולה, וניתן להניח כי איכות חייו היתה נפגעת בשל כך ממילא. על דרך של הערכה, אני פוסקת פיצוי בסך 200,000 ₪ בראש זה.

29. קיצור תוחלת חיים – פרופ' בן-דב העריך כי משך חיי המנוח לולא התאונה היה 7.5 שנים (ר' חו"ד מיום 9.12.2005). לעומתו, ד"ר גרינבלט העריך את תוחלת החיים הצפויה במועד התאונה ב- 3.5 שנים. במחלוקת זו, אני מבכרת את עמדתו של ד"ר גרינבלט. הטעם לכך נעוץ בזה, שפרופ' בן-דב נסמך לצורך הערכתו בעיקר על סקר סטטיסטי אודות חולים במחלת COPD (מחלה נשימתית; ר' בע' 2 לחוות דעתו). לדעתו, המנוח לא סבל מגורמים המנבאים השרדות ירודה, כגון עודף משקל, תפקוד ירוד או אי ספיקת לב (שם). על כן העמיד את תוחלת חייו של מר רבר על הממוצע הרגיל לחולים אלה, בניכוי גיל (בע' 2 לחוות דעתו; כן ר' בפ' ע' 35 ש' 20-27).

30. לעומתו, דר"ר גרינבלט הסביר – במידה רבה של הגיון ושכל ישר – כי לא ניתן להתעלם משורת המחלות הקשות והכרוניות הנוספות מהן סבל המנוח, לצד המחלה הנשימתית, ואשר מהוות גורמי תמותה בקשישים, כל אחת כשלעצמה: "מחלת לב איסכמית, מחלה וסקולרית מוחית, סוכרת, אי ספיקת כליות ומחלת ריאות חסימתית, כולן ברמה בינונית וברמת שבירות גבוהה" (בס' 2, ע' 3 לחוות דעתו). על כך יש להוסיף כי המנוח היה מעשן כבד (כשתי קופסאות סיגריות ליום, במשך עשרות שנים), וכי לא התנהל בזהירות רבה במיוחד (כעולה מעצם נהיגתו למוסך, בגילו ובמצבו הרפואי, מספר ימים לאחר שחרורו מאשפוז). בנסיבות אלה, אני מקבלת כי יש להתייחס אל המנוח באופן מיוחד, המבחינו מן הממוצע. ד"ר גרינבלט העריך כי נתוניו המיוחדים מקצרים את תוחלת החיים הממוצעת "במחצית לפחות" (בע' 3 לחוות דעתו).

31. אני מבכרת את חוות דעתו של מומחה הנתבע ומעמידה את תוחלת חייו של המנוח על שלוש וחצי שנים במועד התאונה. המנוח נפטר כעשרה חדשים לאחר התאונה. חייו קוצרו בכשנתיים ימים ושמונה חדשים. הפיצוי בגין קיצור תוחלת חיים יעמוד על סך של 50,000 ₪.

32. עזרת צד ג' ונסיעות לעבר – לא הוצגה כל קבלה לתשלום בגין עזרה סיעודית או עזרה בבית. ברגיל, עזרתם של בני המשפחה בבית החולים ובבית נתפסת כעזרה שגרתית ומקובלת אשר אינה מצמיחה זכאות לפיצוי. יחד עם זאת, בשים לב לאשפוז הממושך ולמצבו הבריאותי הקשה של המנוח לאחר התאונה ועד לפטירתו, ועל דרך של הערכה, ייפסק פיצוי בסך 15,000 ₪.

33. אובדן שירותי בעל – לא מצאתי בסיס לפיצוי בראש זה. התובעת התקשתה להסביר אילו "שירותי בעל" קונקרטיים אבדו בעקבות התאונה, וטענותיה בענין זה נאמרו ועל דרך הסתם (ר' עדותה בפ' ע' 49 ש' 8-9). יש לזכור כי המנוח היה אדם קשיש וחולני גם בטרם

התאונה. בנוסף, לא הוצגו קבלות כלשהן בדבר היזקקות מוגברת כביכול לאנשי מקצוע חיצוניים לצורך טיפולים בבית, לאחר התאונה. התביעה בראש זה – נדחית.

34. הוצאות קבורה ומצבה – בנסיבות הענין, אין מקום לפיצוי בראש זה. כאשר מדובר באדם קשיש בן 82, החולה בסדרה ארוכה של מחלות כרוניות ומערכתיות, אריכות ימיו ממילא עומדת בפתח. התובעת אישרה כי חלקת הקבר נרכשה עוד קודם לתאונה (פ' ע' 49 ש' 27-28). התביעה בראש זה – נדחית.

35. הפסדי רנטה – המנוח קיבל "רנטות" מגרמניה. הוגש מכתבו של מנהל סניף בנק מזרחי-טפחות מיום 19.12.2007, בו צוין כי מר וגב' רבר קיבלו רנטות לחשבונם המשותף, וכי עקב פטירתו של מר רבר "הוחזרו לגרמניה הרנטות שהגיעו על שמו בחדשים 11-12/1998-11 סה"כ 2926 מארק גרמני (2X1463)". נציג הבנק, מר דוד שובלי, נחקר ואישר את תוכן המכתב (פ' ע' 42 ש' 9-14 וכן בע' 43 ש' 19-20). מר שובלי העיד כי הגיעה דרישה מגרמניה להשיב רנטות ששולמו ע"ש המנוח לאחר פטירתו (פ' ע' 43 ש' 4-7). לפי הנתונים המופיעים במכתב הבנק, בסמוך לאחר הפטירה, המנוח קיבל מגרמניה רנטה חדשית בסך 1,463 מארק גרמני. בהעדר מידע לסתור, ניתן להניח כי המנוח היה ממשיך ומקבל סכום חדשי זה עד לתחלת חייו הצפויה. כאמור, חיי המנוח קוצרו בשנתיים ימים ושמונה חדשים, ועל כן הפסיד 32 תשלומי רנטה.

36. יש להתייחס אל הרנטה כהכנסה חודשית של המנוח, אשר גם האלמנה היתה נהנית ממנה לולא קוצרו חייו מחמת התאונה. על פי שיטת הידות הנהוגה בכגון דא, יש להפחית מן הרנטה את ידת המנוח, ולהותיר בידי האלמנה את ידתה וכן את הידה הכללית המיועדת להוצאות הבית (למשל: ת.א. (מחוזי ת"א) 1924/99 צרור אורנית נ' המגן חב' לביטוח בע"מ, מיום 31.3.2005). על כן, האלמנה זכאית לפיצוי בשיעור של שני שלישי מהרנטה, קרי: 975.333 מארק גרמני לחודש.

37. לצורך פשטות החישוב, מטבע המארק הגרמני יתורגם לש"ח כערכו במועד הפטירה (כמבוקש ע"י ב"כ התובעת, ובהעדר התנגדות מצד הנתבע). שער החליפין היציג עמד על 2.40 ₪ למארק ביום 2.10.1998 (ר' צרופה ב' לסיכומי התובעת). על כן, זכאות התובעת עומדת על סך של 2,340.80 ₪ לחודש, ולכל התקופה (32 חדשים) ע"ס 74,906.60 ₪. סכום זה יישא הפרשי הצמדה וריבית כחוק מיום 1.3.2000 (אמצע התקופה) ועד לתשלום בפועל. לא מצאתי מקום לפסיקת ריבית מיוחדת על החיוב במט"ח, ודרישת ב"כ התובעת בנקודה זו – נדחית (ור' ע"א 10564/05 גת נ' מתיתיהו, מיום 19.9.2007, בסי' 6 לפסה"ד).

ניכויים

38. ב"כ הנתבע ביקש לנכות מן הפיצויים את קצבאות המל"ל (ס' 3 ו-15א לסיכומיו). עפ"י ת.ע.צ מיום 29.4.2007 של גב' רונית מור, מנהלת מח' שארים במל"ל, התובעת קיבלה

קצבת שארים לאחר פטירת המנוח, החל מיום 1.11.1998, בסך 1,372 ₪ (ר' נספח ו' לתצהיר התובעת). מצד שני, המנוח קיבל, בטרם פטירתו, קצבת זקנה זוגית בסך 1,897 ₪ (שם). בהפחתת ידת המנוח מקצבת הזקנה הזוגית, עמד חלקה של התובעת בקצבה הזוגית ע"ס 1,264 ₪ קצבה זו הופסקה עם פטירת המנוח. נמצא כי קצבת השארים שבאה במקום הקצבה הזוגית לא שיפרה את מצב המנוחה, וממלא אין מקום לניכוי.

39. אשר לניכויי הרנטה שהתובעת קיבלה מגרמניה (ס' 15ב' לסיכומי ב"כ הנתבע) – התובעת קיבלה רנטות עוד בטרם פטירת המנוח (ר' מכתב הבנק ת/2). לאחר מותו קיבלה התובעת רנטה חדשית ממוצעת בסך של כ- 1556 מארק גרמני (ר' בענין זה תדפיס הבנק, נספח לת/2). יש לנכות את ידת המנוח (שליש) ברנטה זו, שנחסכה מחמת פטירתו, קרי: 518 מארק גרמני לחודש, ולתקופה של 32 חדשים – 16,576 מארק גרמני. בדומה לחישוב דלעיל, גם כאן יתורגם המארק לש"ח במועד הפטירה, לפי שער חליפין של 2.40 ₪ למארק, וסכום הניכוי המצטבר יעמוד על הסך של 39,782 ₪. סכום זה יישא הפרשי הצמדה וריבית כחוק מיום 1.3.2000 (אמצע התקופה) ועד לתשלום בפועל.

40. יש לנכות מ"הקופה המשותפת" של בני הזוג גם את ידת המנוח בדמי שכירות מחנות ברח' הנרייטה סאלד בתל-אביב, בשטח של כ- 20 מ"ר, אשר ניתן היה להשכירה לאחר מות המנוח במחירי שוק (ר' עדות בנו של המנוח, מר יוסף רבר, בפי ע' 54 ש' 19-30). התובעת לא כפרה בטענה לפיה החנות המשותפת אמנם הושכרה, אם כי נמנעה מלהציג נתונים קונקרטיים בענין זה. הנתבע מצידו נמנע מלבסס הערכותיו על נתונים השוואתיים או חו"ד שמאית (ר' ס' 5 לסיכומיו). על דרך הערכה, יועמד השכ"ד על 3,000 ₪ לחודש. השכ"ד המצטבר לתקופת תוחלת חיי המנוח שקוצרו הוא 96,000 ₪. ידת המנוח בשכ"ד, שנחסכה עם פטירתו (שליש), עומדת על 32,000 ₪. יש לנכות סכום זה מסכום הפיצויים, בצירוף הצמדה וריבית כחוק מיום 1.3.2000 (אמצע התקופה) ועד לתשלום בפועל.

41. מסכום הפיצויים שנפסקו בראשי הנזק לעיל, יש להוסיף ולנכות סך של 8,000 ₪ אשר הנתבע שילם במסגרת ההליך הפלילי, וזאת בצירוף הצמדה וריבית כחוק מיום 3.11.2003 (מועד התשלום לפי מסמך הגזברות, ר' צרופה לתצהיר הנתבע), ועד לתשלום בפועל.

42. התוצאה היא שאני מקבלת את התביעה העיקרית בחלקה וכמפורט לעיל. כאמור, מסכום הפיצויים שנפסק יש לגרוע 20% בגין אשמו התורם של המנוח לתאונה וכן את הניכויים שפורטו. הנתבע יישא בהוצאות התובעת בהליך זה (אגרה, שכ"ט מומחים ושכר בטלת עדים), וכן בשכ"ט עו"ד בשיעור 20% מסכום פסה"ד בתוספת מע"מ כחוק.

הודעת צד שלישי

43. הודעת צד ג' ענינה בטענת הנתבע להתרשלות סוכן הביטוח, בכך שלא דאג לבטח במועד את אחריות הנתבע בעסק כלפי צדדים שלישיים, וזאת החל מפתחת המוסך ביום 1.1.1998. כפי שיוסבר להלן, המחלוקת בסוגיה זו היא מחלוקת שבעובדה.

44. הנתבע פתח את עסק עצמאי במוסך ביום 1.1.1998 (ס' 9 לתצהירו). לטענתו, בטרם פתח את העסק ביקש מסוכן הביטוח לדאוג לביטוח עסקו החל ממועד פתיחתו. לדבריו: "במהלך חודש 12/97 נפגשתי עם דב [הסוכן] שהגיע עם ערמה של טפסים, הוא מילא הטפסים וביקש שאחתום. אני סמכתי על דב אותו הכרתי משך שנים רבות, לא בדקתי מה רשם, חתמתי והוא הלך לדרכו מבלי להשאיר ברשותי העתקים כלשהם ולאחר שהבטיח כי הביטוח ייכנס לתוקפו החל מיום 1.1.1998" (ס' 8 לתצהיר הנתבע). לדבריו, במועד התאונה דיווח עליה לסוכן, אשר "הרגיע אותי ואמר אתה מכוסה, אל תדאג כרגע אין צורך להפעיל את הביטוח ונעשה זאת אם וכאשר תוגש תביעה" (ס' 13 לתצהירו).

45. הנתבע שלל גרסה זו. לדבריו, רק ביום 13.1.1998, בתאריך התאונה, נדרש לראשונה ע"י התובע לפעול לביטוח העסק. במועד זה – בשעות הערב – מילא הסוכן את טופס ההצעה לביטוח, 1/1, וזאת מבלי שידע על התרחשות התאונה בבקרו של אותו יום (ס' 5 לתצהירו). לטענת הצד השלישי, "המקרה שלפנינו הינו מקרה של נסיון הונאת ביטוח" (ס' 1 לסיכומיו). לדבריו, הנתבע ביקש ממנו "להגיד שאני ידעתי מזה שהוא פותח עסק ואני זה שלא עשיתי את הביטוח בזמן, ואז חברת הביטוח שעובדת עמי תגבה אותי כיוון שאני שליח שלה. מובן שאני לא הייתי מוכן לעשות זאת" (ס' 11 לתצהירו).

46. במחלוקת העובדתית שבין הצדדים, אני מבכרת את גרסת הנתבע. הנתבע הוכיח במידה מספקת במשפט אזרחי, כי פנה אל סוכן הביטוח כבר בדצמבר 1997, לפני פתיחת העסק, וביקש לבטח את עסקו החל מפתחתו הצפויה ביום 1.1.1998. הנתבע הוכיח במידה מספקת כי הנתבע התרשל בהגשת הצעת הביטוח במועד לחברת הביטוח, וכי זו הוגשה בפועל באיחור, ורק לאחר מועד התאונה. בנסיבות אלה, הסוכן אחראי כלפי הנתבע להעדרו של כיסוי ביטוחי תקף במועד התאונה. מסקנה עובדתית זו נסמכת על הממצאים כדלקמן:

א. בטופס הצעת הביטוח נרשם כי מועד הביטוח הוא החל מיום 1.1.1998 ועד ליום 31.12.1998 (1/1). אין מחלוקת כי הטופס נרשם כולו בכתב ידו של הסוכן (ר' הודאת צד ג' בחקירתו, פ' ע' 82 ש' 31 עד ע' 83 ש' 1). התאריך שנרשם למועד תחילת הביטוח תומך בגרסת הנתבע, לפיה אמנם ביקש לבטח את עסקו החל מראשית פעילותו של העסק. גם ההיגיון העסקי תומך בחפיפה בין המועד בו החל העסק לפעול לבין מועד תחילת הביטוח. ודוק: אין בפני נתבע אשר מזלזל בחשיבות הביטוח; אין מחלוקת כי הנתבע ביטח סיכונים שונים באמצעות הצד השלישי: ביטוח רכב, ביטוח בריאות, ביטוח חיים

וביטוח הנוגע לאשתו (ר' עדות צד ג' בפי' ע' 85 ש' 16). אין לי סיבה להניח כי הנתבע נמנע מלבקש ביטוח של העסק החדש עם תחילת פעילותו (ס' 7 לתצהיר הנתבע).

ב. פוליסת הביטוח שהופקה על ידי חב' הביטוח מתייחסת גם היא ליום 1.1.1998 כמועד תחילת הביטוח (מוצג יא4 בתיק מוצגי התובעת). הנתבע העיד כי הסוכן מסר לו את הפוליסה ביד (פי' ע' 65 ש' 15). עדות זו לא נסתרה. חזקה על הסוכן שבדק את הפוליסה עם קבלתה מחב' הביטוח ובטרם מסרה למבוטח. אם אמנם נפלה טעות במועד תחילת הפוליסה – חזקה על סוכן הביטוח שהיה פונה אל חב' הביטוח ומבקש לתקן. לא הוצג כל מכתב מאת הסוכן לחב' הביטוח שבו מתבקש תיקון מועד תחילת הביטוח. למעשה אין מחלוקת כי סוכן הביטוח לא פנה אל חב' הביטוח ולא ביקש לשנות את מועד תחילתה.

ג. סוכן הביטוח טען כי טופס הצעת הביטוח מולא רק ביום 13.1.1998, כמופיע בשולי ההצעה נ/1 (ר' ס' 5 לתצהירו). לדבריו, התאריך 1.1.1998 נרשם על ידו בטופס זה כתחילת מועד הביטוח "בטעות": "הטעות שלי נבעה מכך שהייתי רגיל שבביטוח חיים הצעת ביטוח תמיד מתחילה בתחילת חודש, ולכן כנראה מלאתי בטעות 1.1.98" (ס' 6 לתצהירו). בחקירתו העיד: "זו טעות סופר בגלל ביטוח חיים" (פי' ע' 82 ש' 10). קשה לקבל טענה מעין זו מפני סוכן ביטוח מקצועי, האמון על מילוי טופסי הביטוח. אין מדובר בפרט שולי, אלא בתקופת הביטוח. זאת ועוד: הסוכן הודה שאין אפשרות לכיסוי ביטוחי רטרואקטיבי, לתקופה שקדמה להצעת הביטוח (פי' ע' 84 ש' 1-3). ואמנם, אם הארוע הביטוחי ארע בטרם נכרת חוזה הביטוח, הרי שחוזה הביטוח לא יחול עליו; ממילא אין טעם מבחינת המבוטח לבטח פרק זמן השייך לעבר ואשר כבר חלף. הפער במועדים המופיעים בהצעת הביטוח פועל במקרה זה כנגד הסוכן, כמי שמילא את הטופס.

ד. סוכן הביטוח הודה בחקירתו הנגדית: "הבן אדם אמר שהוא רוצה להיות מבוטח גם בינואר ולכן רשמתי 1.1. זו טעות סופר בגלל ביטוח חיים" (פי' ע' 82 ש' 9-10). לפי דברים אלה, התאריך 1.1. נרשם במכוון ולבקשת הנתבע – וממילא אין לראות בכך "טעות סופר".

ה. טופס ההצעה נושא את חותמת חב' הביטוח מיום 18.1.1998. כתב כיסוי זמני הוצא על ידי חב' הביטוח עוד קודם לכן, ביום 14.1.1998 (נספח יא'1 בתיק מוצג התובעת). תאריכים אלה מלמדים על המועדים שבהם פעל הסוכן אצל חב' הביטוח להשגת כיסוי ביטוחי. אין הם פוגמים בגרסת הנתבע, כי ביקש מהסוכן לפעול לביטוח עסקו מראש, החל מפתחת העסק ביום 1.1.1998.

1. הנתבע העיד כי חתם אצל הסוכן על "ערמה של טפסים" מבלי שהסוכן השאיר לו עותקים (ס' 8 לתצהירו). טענתו זו לא נסתרה. אין מחלוקת כי טופס הצעת הביטוח נ/1, וכן העתק הצמוד לו בצבע וורוד (נ/2) – לא היו בידי הנתבע ונמסרו לו רק במסגרת גילוי המסמכים בהליך זה (ר' בש"א 553/06).
2. עיון בטופס ההצעה מעורר תמיהה בכל הקשור לחתימת הנתבע בשולי העמוד, לצד התאריך 13.1.1998: חתימה זו נראית – גם בעין בלתי מקצועית – כחתימה שונה לגמרי מחתימה נוספת של המבוטח המופיעה באותו צד של הגליון, תחת הצהרת ויתור על סודיות רפואית. גם אם הנתבע משתמש ב"חתימות שרבוט" שונות (כטענת ב"כ צד ג' בס' ב'3 לסיכומיו), קשה להבין כיצד באותו טופס ממש מתנוססות זו לצד זו שתי חתימות שונות לגמרי של אותו נתבע. הסוכן אישר בהקשר זה כי לא נפגש עם הנתבע פעמיים בקשר לאותו טופס. הוא לא ידע להסביר את הפער בחתימות (פ' ע' 82 ש' 18-27).
3. הנתבע לא זיהה את חתימתו האחרונה בשולי טופס הצעת הביטוח, המתנוססת לצד התאריך (פ' ע' 59 ש' 8-23). הצד השלישי לא הגיש חו"ד מקצועית להוכחת אמיתות חתימת הנתבע, וזאת חרף השוני הזועק לעין. יש לזכור כי הטופס היה בשליטת הסוכן, וכי הוא זה אשר מילא את פרטיו (הודאת הסוכן, פ' ע' 82 ש' 31 עד ע' 83 ש' 1). בנסיבות אלה, לא ניתן לקבוע כי הנתבע אמנם חתם על טופס ההצעה רק ביום 13.1.1998.
4. הצד השלישי הגיש את יומנו האישי, במטרה להוכיח כי נפגש עם הנתבע ביום 13.1.1998 בשעות הערב (ס' 5 לתצהירו). עיון ביומן המקורי מלמד כי ביום 13.1.1998 נרשם בשולי הדף "7-8 אמנון מורדוך". קשה ללמוד מרישום זה על קיומו של מפגש בין הצדדים בערבו של אותו יום. ראשית, הרישום נעשה לשעות "7-8", המסמלות ברגיל שעות בקר, ואמנם מיד בהמשך מופיע רישום לשעה 21:00. ניתן להניח, על כן, כי הרישום ביומן לא היה קפדני ומדויק, אלא שמדובר בתרשומות שהסוכן ערך לנוחותו. כך, הסוכן הודה כי נהג לרשום ביומנו רשימות של לקוחות איתם הוא מבקש להפגש (למשל, ברישומי יום 1.10.1997, שנפל על ערב ראש השנה), ואשר אינם משקפים פגישות בפועל (ר' עדותו בפ' ע' 80 ש' 10-15). בנוסף, הסוכן ציין כי נהג לתקן את רכבו במוסך הנתבע, וגם ביקורים אלה במוסך נרשמו ביומן (פ' ע' 84 ש' 22-23).
5. בנסיבות אלה, הרישום ביומן הסוכן אינו מאשש את הגרסה כי השניים נפגשו בערבו של יום התאונה. הנתבע חזר והעיד באופן עקבי כי ביום

13.1.1998 לא נפגש עם הסוכן, אלא אך הודיע לו טלפונית על התאונה (פי' ע' 60 ש' 12 עד ע' 61 ש' 3; ע' 63 ש' 5-7).

יא. הנתבע העיד כי ביקש לבטח את העסק עוד בטרם פתחו: "הוא [הסוכן] בא אלי לפני [יום 1.1.1998], עוד כשהייתי שכיר קראתי לו ואמרתי לו שאני הולך לקחת את המוסך, הוא נפגש איתי והוא אמר לי אני אעשה לך את הפוליסה, צד ג', הכל"י (פי' ע' 67 ש' 25-27; ר' גם ס' 8 לתצהירו). הסוכן לא שלל שהנתבע אמנם פנה אליו מראש (פי' ע' 80 ש' 23 עד ע' 81 ש' 5):

"ש. האם בכל הפגישות והשיחות ושהיית אצלו בבית הוא הזכיר שהוא עומד לעבוד כעצמאי?

ת. לא זוכר אבל אם אתה מדבר עם לקוח והוא מתכנן לפתוח מוסך הוא אומר לך את הדבר הזה וסביר להניח שאני כסוכן גם אגיד לו אם אתה מתכוון לפתוח מוסך אתה גם צריך ביטוח. מכאן עד הקטע שהוא רוצה לקנות עובר זמן. אם כל אחד שהיה מדבר איתי על ביטוח היה קונה הלוואי. ש. מדובר על בן אדם שהיית אצלו בבית חודש לפני. ת. כשחתמנו על הפוליסה לאישה, כן. ש. יכול להיות שהוא אמר לך שהוא הולך לפתוח עסק עצמאי כבר אז. ת. יתכן.

ש. לא אמרת לו אתה חייב לעשות ביטוח.
ת. אז אמרתי. אני לא ממציא כלום. יש הגיון.
ש. מהשיחות ביניכם האם דובר במפורש על כך שיש צורך בביטוח העסק החדש הצפוי להיפתח.
ת. [מגמגם] סביר להניח שבן אדם שאתה עובד איתו במערכת יחסים הוא אומר לך תשמע אני בגדול מתכנן לפתוח עסק ואם יגיד לי דבר כזה אגיד שהוא צריך ביטוח. מכאן הדרך עוד ארוכה כי כל אחד שאני מדבר אני מזכיר ביטוח".

יב. תמיכה לטענת הנתבע בדבר מפגש עם הסוכן בדצמבר 1997 מופיעה דווקא ביומנו של הסוכן: שם הנתבע מופיע ביום 14.12.1997. הסוכן העיד: "אם היתה לי פגישה איתו או לא אני לא יודע כי בגדול תכננתי להיות אצלו, הוא היה המוסך שלי, אצלו תיקנתי את הרכב, יכול להיות שרציתי לתקן את הרכב, יכול להיות שהוא המליץ לי על מישוהו, בגדול תכננתי להפגש עם האיש הזה" (פי' ע' 80 ש' 19-17). ובהמשך: "יכול להיות שעברתי דרכו, פגישה לא היתה. תבדיל בין לעבור לבין להפגש" (שם, ש' 22). יוער כי הסוכן אישר מפגש קודם עם הנתבע המופיע ביומן בסמוך לפני כן, ביום 8.10.1997 (פי' ע' 79 ש' 22-29).

ג. הנה כי כן, לא ניתן לדלות מיומנו של הסוכן ממצא פוזיטיבי לטובתו. הרישומים בו אינם מדויקים אלא שנעשו לנוחות בעל היומן. בנוסף, הרישום מיום 14.12.1997 תומך דווקא בגרסת הנתבע, לפיה דרש לבטח את עסקו מראש ולקראת פתיחתו ביום 1.1.1998.

ד. אני נותנת משקל גם להודאת הסוכן, לפיה היה זה החוקר מטעם חב' הביטוח שהציג בפניו את ה"עובדה" שהצעת הביטוח נערכה ביום 13.1.1998; כדברי הסוכן: "בשנת 2004 בא בן אדם ואומר קיבלתי תביעה בגין ארוע שקרה אצלי במוסך. בשנת 2005, בתביעה שהעברה ל"דולב", בא חוקר מטעם החברה המבטחת ויידע אותי ואמר הפוליסה נערכה ב- 13.1 בערב וזה [הארוע] קרה בבקר, לפני שבא החוקר ידעתי ב- 98 היה מקרה...". בהמשך, כאשר נשאל: "איך החוקר ידע שהפוליסה נערכה בערב", ענה: "אני לא החוקר, מאיפה אני יכול לדעת" (פ' ע' 77 ש' 9-11). מהלך דברים זה מחזק את הספק בדבר אמינות גרסתו של הצד השלישי.

ט. טענת הסוכן בדבר "הונאה בביטוח" היא טענה כבושה שאין לשהות לה. הסוכן נחקר ע"י ביהמ"ש בדיון מקדמי מיום 30.10.2006 (כב' הש' גנות), ולא העיר כל הערה בקשר לנסיון מרמה מצד הנתבע. בתצהיר העדות הראשית טען לראשונה כי הנתבע ביקש ממנו למסור לחב' הביטוח שידע על פתיחת העסק, וכי לא עשה את הביטוח בזמן (ס' 11 לתצהירו). זוהי טענה חמורה. אין מדובר בענין שולי או זניח. חזקה על סוכן הביטוח שידווח לחב' הביטוח על נסיון מרמה. ואולם, לא רק שהסוכן לא פנה לחב' הביטוח בענין זה, אלא שהוא אף נמנע מלהעלות את הטענה בהזדמנות הראשונה בבית המשפט. כבישת הטענה פוגמת במהימנותה (ר', למשל: י' קדמי "על הראיות" חלק א, 2003, בע' 440; ע"פ 7392/08 אלטורי נ' מ"י [מיום 1.7.2009]).

47. סיכומה של נקודה זו: אני מקבלת את גרסת הנתבע בכל הקשור למועד עריכתה של הצעת הביטוח על ידו. הנתבע הוכיח במידה מספקת במשפט אזרחי, כי הורה לסוכן הביטוח מראש, כבר בדצמבר 1997, לבטח את המוסך החל ממועד פתיחתו הצפויה ביום 1.1.1998. אני מקבלת את גרסתו כי טופס הצעת הביטוח מולא בדצמבר 1997, בטרם ארעה התאונה, ולא בדיעבד. גרסה זו מתיישבת עם המועד שנרשם לתחילת הביטוח (1.1.1998), ועם ההגיון העסקי הקושר בין מועד פתיחת העסק לבין מועד תחילת הביטוח. לעומת זאת, טענת המרמה שהעלה הצד השלישי נשמעה דחוקה ומאולצת, בהיותה טענה כבושה.

48. הכיסוי הביטוחי שהנתבע ביקש היה צריך לכלול אחריות לנזק כלפי צד ג', בגבולות של 500,000 ₪ (ר' פרק 8 לפוליסה: "חבויות בית העסק... אחריות כלפי צד ג'", נספח יא' 5 בתיק מוצגי התובעת). סכום הביטוח צפוי היה לכסות את נזקי התובעת בהליך זה.

למרבה הצער, הסוכן התעכב בשיגור הצעת הביטוח של לקוחו לחב' הביטוח ובכך מנע קיומו של כיסוי ביטוחי תקף במועד התאונה. בנסיבות הענין, איני סבורה שיש מקום ליחס אשם תורם לנתבע. מדובר בהדיוט, אשר סמך על הסוכן כבעל מקצוע, האמון על מילוי טופסי הביטוח והגשת הצעות הביטוח לחב' הביטוח בזמן.

49. אשר על כן, הודעת צד ג' מתקבלת. הצד השלישי ישפה את הנתבע בסכום הפיצויים שנפסקו בתביעה העיקרית, בניכוי 2.5% בגין השתתפות עצמית לפי הפוליסה, ולרבות ההוצאות ושכ"ט עו"ד כפי שנפסק. בנוסף, ישלם לנתבע הוצאותיו בהודעת צד שלישי בסך 20,000 ₪ בתוספת מע"מ כחוק.

ניתן היום כ"ג בתמוז, תשס"ט (15 ביולי 2009) בלשכתי בהעדר הצדדים. המזכירות תשלח העתק פסק הדין לצדדים בדואר רשום.

ד"ר איריס סורוקר

ד"ר איריס סורוקר, שופטת